

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΕΛΟΥΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.— Ὑδρογραφικὴ ἀνίχνευσις τῆς ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καταβυθισθείσης μεγάλης ἀχαϊκῆς πόλεως Ἑλικῆς, ὑπὸ Σπυρίδωνος Α. Δοντᾶ*

Πολὸν εὐλόγος θὰ εἶναι ἡ ἀπορία τῶν ἀκροατῶν τῆς σημερινῆς ἀνακοινώσεως, διερωτωμένων, ἄρα γε ποία εἶναι ἡ σχέσις μεταξὺ τῆς ὑδροβιολογίας καὶ τῆς Ἑλικῆς, ἣτις εὐρίσκεται μὲν ἐντὸς τῆς θαλάσσης, εἶναι ὅμως ὄχι θαλάσσιον κῆτος, ἀλλ' ἀρχαία πόλις καταβυθισθεῖσα πρὸ 23 ὄλων αἰώνων.

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι ὅτι ἡ ὑποβρύχιος ἔρευνα πρὸς ἀνεύρεσιν τόσον τῶν ἰχθύων, ὅσον καὶ τῶν ἀψύχων στερεῶν ἀντικειμένων (ὄφθαλμων, ναυαγίων, ἔρειπίων κλ.) ἐκτελεῖται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δι' ἐπιστημονικῶν ὀργάνων μεγάλης εὐαισθησίας καὶ ἀκριβείας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ παρέμβασις τοῦ Ὑδροβιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἐγένετο ὄχι ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, ἀλλὰ κατόπιν ἐκκλήσεως τοῦ διαπρεπεστάτου ἀρχαιολόγου καὶ μεγάλου φίλου τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ μακρὰ δ' ἔτη διατελέσαντος Διευθυντοῦ τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, κ. R. Demangel, ὅστις εἰς νεωτάτην ἐργασίαν του «*Περὶ ὑποβρυχίων ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν ἐν Ἑλλάδι*» (1) ἐπεκαλέσθη τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ὑδροβιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς Ἑλικῆς, ἣτις, ὡς γράφει, ὑπάρχει ἐντὸς τῆς θαλάσσης ὀλόκληρος, ἂν μὴ καὶ ἄθικτος εἰς βάθος 15-40 μέτρων ὕδατος καὶ εἰς ἀπόστασιν 500-1500 μ. ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Προσθέτει δ' ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκεται ἡ πόλις τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος μὲ τὰ τείχη της, τὰ ἐπιπλά τῶν οἰκιῶν, τὰ ἀγάλματα τῶν ναῶν καὶ τοὺς σκελετοὺς τῶν κατοίκων της.

Ἀποκαλῶν δὲ τὴν Ἑλικὴν ὑποβρύχιον Πομπηϊαν, λέγει ὅτι ἡ ἀνεύρεσίς της θὰ εἶναι πρὸς ὄφελος ὄχι μόνως τῆς Ἀρχαιολογίας.

Εἰς τὴν ἐκκλήσιν ταύτην τοῦ κ. Demangel τὸ Ὑδροβιολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Ἀκαδημίας, δυνάμενον νὰ διαθέσῃ εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τοιοῦτων ἐρευνῶν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἔργον κατ' ἐξοχὴν ἀκαδημαϊκόν, ἀλλὰ καὶ ἐθνικὸν μεγάλης σημασίας, ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον καθήκον νὰ καταβάλῃ πρὸς τοῦτο πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν.

Κατάλληλος εὐκαιρία ὑπῆρξε κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον τοῦ 1951, ὅτε τὸ ἐρευνητικὸν σκάφος «Ἀλκυόνη» ἐξετέλει ἀλιευτικὰς ἐρεῦνας ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, τὰς ὁποίας αὐτοπροσώπως παρηκολούθησα. Τότε ἠδυνήθημεν, μὲ ἤρεμον

* SPYR. A. DONIAS, Exploration hydrographique de la grande ville d'Achaie Héliké engloutie dans le golfe de Corinthe.

θάλασσαν, να ἐκτελέσωμεν λεπτομερῶς ὑδρογραφῆσεις καθ' ὄλον τὸν μεταξὺ τοῦ Σελινοῦντος καὶ τῆς Ἀκρας Τρυπιᾶς θαλάσσιον χῶρον, ἐκτάσεως 12 τ. μιλίων, πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς Ἑλίκης, περὶ τῆς ὁποίας παρέχονται αἱ ἀκόλουθοι πληροφορίες ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Νύκτα τινὰ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 373 π. Χ. σφοδρότατος σεισμὸς συνετάραξε τὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, προκαλέσας μεγάλας καταστροφὰς εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς περιοχῆς. Φοβερὰ ὑπῆρξεν ἰδίως ἡ καταστροφή τῆς μεγάλης καὶ πλουσιωτάτης ἀχαϊκῆς πόλεως Ἑλίκης, ἐχούσης, πλὴν ἄλλων μνημείων, περίφημον ἀρχαῖον ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ χαλκοῦ ἀγάλματος τοῦ Θεοῦ, ἡ χεὶρ τοῦ ὁποίου ἐκράτει ἰππόκαμπον (2).

Ὁ Πausανίας, περιγράφων τὴν καταστροφὴν τῆς Ἑλίκης, λέγει (3): *Ἡ θάλασσα κατέκλυσε μέγα μέρος τῆς χώρας καὶ περιέλαβε τὴν Ἑλίκην ὀλόκληρον κυκλοτερῶς. Τὸ ἅλσος μάλιστα τοῦ Ποσειδῶνος κατεκλύσθη ὑπὸ τοῦ κύματος εἰς βαθμόν, ὥστε ἐφαίνοντο μόνον αἱ κορυφαὶ τῶν δένδρων. Σείσαντος δὲ αἰφνιδίως τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τοῦ σειμοῦ ἀνελθούσης τῆς θαλάσσης, τὸ κῆμα κατεβύθισεν αὐτανδρον τὴν Ἑλίκην.*

Οὕτως ὀλόκληρος ἡ πόλις τῆς Ἑλίκης, μετὰ τῶν κατοίκων τῆς, ὡς καὶ μεγάλη ἔκτασις γῆς περὶ αὐτήν, ἐβυθίσθησαν αἴφνης εἰς τὴν θάλασσαν.

Τὸ μόνον δέ, ὡς ἀναφέρεται (4), παρατηρηθὲν τότε καθ' ὄλην τὴν ἀκτὴν φαινόμενον, ἦτο θαλάσσιον κῆμα ἐπελθὸν κατὰ τὴν χαραυγὴν, τοῦ σειμοῦ προηγηθέντος κατὰ τὴν νύκτα. *Ἀμέσως δὲ κατόπιν δύο χιλιάδες Ἀχαιοί, σπεύσαντες διὰ τὰ περισυλλέξουν τὰ πτώματα τῶν κατοίκων, δὲν ἠδυνήθησαν τὰ κάμουν τίποτε, διότι τὰ πάντα εὗρισκοντο ἐντὸς τῆς θαλάσσης, τεθαμμένα ὑπὸ τὰ ἑρείπια τῆς πόλεως (5).*

Μετὰ τῆς Ἑλίκης κατεστράφη συγχρόνως ὑπὸ τοῦ σειμοῦ καὶ ἡ πόλις τῆς Βούρας.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀπέναντι ἀκτὰς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἐγένοντο ἐκ τοῦ σειμοῦ καταστροφαί, ἐρειπωθέντων πολλῶν μνημείων τῶν Δελφῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν θέσιν τῆς Ἑλίκης ὑπάρχουν αἱ ἀκόλουθοι πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἰδίως τοῦ Πausανίου, ὅστις εἰς τὰ Ἀχαϊκὰ γράφει (6):

«Τόντι δὲ εἰς τὸ πρόσω, Σελινοῦς τε ποταμὸς καὶ ἀπωτέρω τεσσαράκοντα Αἰγίου σταδίοις ἐπὶ θαλάσση χωρίον ἐστὶ Ἑλίκη. Ἐνταῦθα ᾤκητο Ἑλίκη πόλις καὶ Ἴωσιν ἱερὸν ἀγιώτατον Ποσειδῶνος ἦν Ἑλικωνίου».

Δηλαδὴ, πλησίον τοῦ Σελινοῦντος καὶ εἰς ἀπόστασιν 40 σταδίων ἀπὸ τοῦ Αἰγίου, παρὰ τὴν θάλασσαν, ἦτο ἡ πόλις Ἑλίκη, ἔχουσα ἀγιώτατον ἱερὸν Ποσειδῶνος τοῦ Ἑλικωνίου.

Ἐν συνεχείᾳ δὲ προσθέτει (7) «*Σταδίων δὲ ἐπὶ τὸν Ἡρακλέα ὡς τριάκοντα ἐξ Ἑλίκης ὁδὸς ἢ εὐθεία ἐστίν*».

Τοῦτο εἶναι δευτέρᾳ πολύτιμος πληροφορία, καθ' ἣν ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Ἑλίκης μέχρι τοῦ Ἡρακλέους ἦτο 30 σταδίων.

Ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους ἀναφέρεται ὑπάρχον ἐντὸς σπηλαίου εὐρισκομένου πλησίον τοῦ Βουραϊκοῦ ποταμοῦ. Ὁ Frazer δὲ (8) γράφει σχετικῶς, ὅτι τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τῆς ΒΑ πλευρᾶς τοῦ λόφου τῶν Βούρων πλησίον τῆς Μονῆς Τρυπιᾶς.

Ἡ ἀπόστασις τοῦ σπηλαίου ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ κόλπου τῆς Ἑλίκης εἶναι 5 περίπου χιλίωμ. (= 30 στάδια).

Ὁ Στράβων γράφει προσέτι, ὅτι κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἡρακλείδου ἡ Ἑλίκη ἔκειτο 12 στάδια ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ ὅτι ὀλόκληρος ἢ ἔκτασις αὕτη μετὰ τῆς πόλεως ἐβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Ἡρόδοτος (9) τοποθετεῖ τὴν Ἑλίκην ἀπλῶς μεταξὺ Βούρας καὶ Αἰγίου, ἄνευ ἄλλου προσδιορισμοῦ.

Ὁ Schmith (10) ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1861 ἐγένετο πάλιν σφοδρὸς σεισμός κατὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλίκης. Εἰς ὀλόκληρον δὲ τὴν προσχωματικὴν μᾶζαν τῆς ἀκτῆς παρήχθη ἐκ τοῦ σεισμοῦ *μεγάλῃ ρωγμῇ μήκους 13 χιλιομέτρων καὶ πλάτους 2 μέτρων*.

Τὸ μέρος δὲ τοῦτο, ἀποκολληθὲν ἀπὸ τῶν πρὸς νότον νεογενῶν στρωμάτων, ὠλισθήσε πρὸς βορρᾶν. Οὕτως ἐξηφανίσθη παραλιακὴ λωρὶς, ἐκτάσεως περίπου ἴσης πρὸς τὸ ἀνωτέρω μῆκος, πλάτους δὲ 100-200 μέτρων, εὐρισκομένη ἔκτοτε ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης τοῦ κόλπου τῆς Ἑλίκης.

Ὁ Bölte (11) ἀναφέρει ὅτι ὁ σημερινὸς ὑπάρχων ΝΑ τοῦ Αἰγίου εὐρὸς καὶ ἐπίπεδος κόλπος δὲν ὑφίστατο πρὸ τοῦ ἔτους 373 π. Χ. καὶ ἡ παραλιακὴ γραμμὴ ἐφέρετο τότε πρὸς σαφῆ ΒΑ κατεύθυνσιν. Ὁρίζει δὲ οὕτως ὅτι ἡ Ἑλίκη ἔκειτο εἰς τὸ μέσον τῆς ὑπὲρ τὰ 4 χιλιομέτρα εὐρείας πεδιάδος, ΒΑ τοῦ χωρίου Ταράτσα (παρὰ τὴν νῦν κομόπολιν Τέμενην), ἀπέχουσα ἐξ ἴσου περίπου ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὸ ποτάμιον ρεῦμα τοῦ ὄρους, ἄνευ στηρίγματός τινος ἐπὶ τῆς πεδιάδος, πρᾶγμα πολὺ παράδοξον δι' ἀρχαίαν ἑλληνικὴν πόλιν.

Τὴν ἀνάγκην ἐκτελέσεως ὑποβρυχίων ἐρευνῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας, καθ' ἃ μέρη εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπάρχουν βυθισμέναι ἀρχαιότητες, ἐτόνισαν, πλὴν τοῦ Demangel (1) καὶ ἄλλοι γνωστότατοι ἀρχαιολόγοι. Ἐκ τῶν πρώτων δὲ ὁ καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας Σπ. Μαρινᾶτος (12), ὁ Casson (13) καὶ ὁ G. Caro (14). Ὁ τελευταῖος δὲ εἶπεν ὅτι ἡ ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης διάσωσις ἀρχαιοτήτων θὰ ἀποτελέσῃ *γοητευτικὴν νέαν ἐξόρμησιν τῆς Ἀρχαιολογίας* «*a thrilling new departure in Archaeology*».

Αί ήμέτεροι πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς θέσεως τῆς Ἑλίκης ἐργασίαι ἐξετελέσθησαν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Διὰ τῆς Ἀλκυόνης ἐγένετο λεπτομερὴς βυθολογικὴ ἔρευνα ὀλοκλήρου τοῦ θαλασσοῦ χώρου, τοῦ περιλαμβάνοντος ἀμφοτέρους τοὺς κόλπους τῆς Ἑλίκης καὶ τῆς Βούρας, ἐκτάσεως 12 τετρ. μιλίων.

Πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθημεν ἠχοβολιστικὸν μηχανήμα νεωτάτου τύπου Bendix, δι' οὗ λαμβάνονται αὐτογραφικὰ διαγράμματα, δεικνύοντα, καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τοῦ σκάφους, μετὰ μεγάλης ἀκριβείας τὰ βάθη, ὡς καὶ πᾶσαν ἀνωμαλίαν τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης.

Διὰ τὴν λεπτομερεστέραν καὶ πιστοτέραν ἀποτύπωσιν τοῦ βυθοῦ αἱ διαδρομαὶ τῆς Ἀλκυόνης ἔγιναν εἰς πυκνὰς παραλλήλους καὶ διασταυρουμένας γραμμὰς.

Πλὴν τούτων ἐλαμβάνοντο καὶ δι' εἰδικῶν ὀργάνων, κατὰ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα σημεῖα, δείγματα τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης πρὸς ἐξέτασιν.

Ἐχοντες δ' ὡς βάσιν τὴν ἰσοβαθῆ γραμμὴν τῶν 100 ὄργυιῶν, καθοριζομένην ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ χάρτου τοῦ 1896 καὶ ἀπολήγουσαν πρὸς τὰ μεγαλύτερα βάθη μὲ ἀπόκρημνον μέσῃ κλίσιν 1 : 3, ἐσηματίσαμεν ἐκ τῶν ληφθέντων αὐτογραφικῶν διαγραμμάτων τοῦ ἠχοβολιστικοῦ τρεῖς ἰσοβαθεῖς γραμμὰς τῶν 35, 25 καὶ 15 ὄργυιῶν, ἐμφαινομένας εἰς τὸν παρατιθέμενον βυθολογικὸν χάρτην τῆς ὅλης περιοχῆς Ἑλίκης-Βούρας.

Ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου διακρίνονται σαφῶς δύο χαρακτηριστικὰ φαινόμενα.

Πρῶτον φαίνονται σημαντικαὶ ἀποκλίσεις τῶν ἰσοβαθῶν γραμμῶν καὶ δεύτερον πολλὰ ὑποβρύχια ρήγματα, ἐνδεικτικὰ μεγάλων καταστροφῶν.

Ἐκ τῶν 4 ἰσοβαθῶν γραμμῶν τοῦ χάρτου, μόνῃ ἢ τῶν 100 ὄργυιῶν (...) φαίνεται κανονικὴ καὶ ἄνευ σημαντικῶν μεταβολῶν.

Ἡ ἰσοβαθὴς αὕτη εὐρίσκεται εἰς μέσῃ ἀπόστασιν δύο χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, τόσον κατὰ τὸ βόρειον, ὅσον καὶ τὸ νότιον τμήμα τῆς ὅλης ἐρευνηθείσης ἐκτάσεως. Κατὰ τὸ μέσον ὅμως τμήμα, τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τοὺς ὑπάρχοντας νῦν κόλπους τῆς Ἑλίκης καὶ τῆς Βούρας, ἢ ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασις τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 100 εἶναι περὶ τὰ 2 1/2 χλμ. Τὸ γεγονός τοῦτο δηλοῖ προφανῶς ὅτι κατὰ τὰς θέσεις ταύτας ἐγένετο ὑποχώρησις τῆς ἀκτῆς κατὰ ἡμῖς περίπου χιλιόμετρον.

Ἡ ἰσοβαθὴς τῶν 35 ὄργυιῶν (---), κατὰ τὸ βορειότερον τμήμα τῆς καὶ μέχρι τοῦ σημειουμένου ἐπὶ τοῦ χάρτου ρήγματος P1, φέρεται παραλλήλως καὶ πολὺ πλησίον τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 100, ἀπέχουσα ταύτης περὶ τὰ 100 μ.

Κατόπιν, ὅμως, καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως μὲ τὴν πρόεκτασιν τοῦ ἄξονος τοῦ Σελινοῦντος, ἀρχίζει σαφῆς κάμψις τῆς γραμμῆς πρὸς ΝΑ, μέχρι καὶ πέρα τοῦ σημείου P2, ὁπόθεν μετὰ νέαν κάμψιν πρὸς Α ἡ γραμμὴ γίνεται παράλ-

ληλος πρὸς τὴν σταθερὰν τῶν 100, ἐπὶ 2 περίπου χιλιόμετρα, μεθ' ὃ ἀναστρέφεται πρὸς ΒΑ καὶ φθάνει πλησίον αὐτῆς. Ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἐπὶ μήκους 1 χλμ. φέρεται παραλλήλως πρὸς ταύτην, μεθ' ὃ κάμπτεται πάλιν πρὸς ΝΑ καὶ φθάνει εἰς τὸν κόλπον τῆς Βούρας, ἔνθα βαίνει παρὰ τὴν ἀκτογραμμὴν, ἀφ' ἧς ἀπέχει περὶ τὰ 70 μέτρα, ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἰσοβαθοῦς ἢ ἀπόστασίς της γίνεται διπλασία.

Ἡ ἰσοβαθῆς τῶν 25 ὄργυιῶν (— · —), βορείως τοῦ Σελινοῦντος, φέρεται ἐπίσης παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνωτέρω δύο ἄλλας, τῶν 100 καὶ 35 ὄργυιῶν, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἀκτογραμμὴν, ἀπέχουσα ταύτης περὶ τὰ 1200 μέτρα. Παρὰ τὴν περιοχὴν ὅμως τοῦ ρήγματος P1 ἐμφανίζει καὶ αὐτὴ ἀπότομον κάμψιν πρὸς Ν καὶ μετὰ βραχεῖαν διαδρομὴν στρέφεται πρὸς ΝΑ, ἀκολουθοῦσα τὴν φορὰν τῆς τῶν 35, ἐπὶ μήκους 3 περίπου χιλιομέτρων. Κατὰ τὴν συνάντησίν της δὲ μὲ τὸν ἄξονα τῆς ἐκβολῆς τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Βουραϊκοῦ ποταμοῦ κάμπτεται πρὸς Β καὶ σχηματίζει, εἰς τὰ ἀνοικτὰ τῆς ἄκρας Τρυπιᾶς, γλωσσοειδῆ προβολήν, τῆς ὁποίας ἡ κορυφὴ φθάνει εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 35 ὄργυιῶν.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ γλωσσοειδῆς αὕτη προβολὴ ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν προσχώσεων ὑλικῶν προσκομιζομένων ὑπὸ τοῦ Δέλτα τοῦ Βουραϊκοῦ.

Μετὰ τὴν προβολὴν ταύτην, αἱ δύο ἰσοβαθεῖς τῶν 35 καὶ 25 φέρονται παραλλήλως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς ΝΑ ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Βούρας.

Τέλος ἡ ἰσοβαθῆς τῶν 15 ὄργυιῶν (— —), ἀπέχουσα κατὰ τὸ βόρειον τμημὰ της κατὰ 1 χλμ. ἀπὸ τῆς ἀκτογραμμῆς, κάμπτεται, ὅπως καὶ ἡ τῶν 25, πλησίον τοῦ μικροῦ ρήγματος P0 καὶ φέρεται πρὸς Α παρὰ τὴν ἀκτὴν, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κόλπου τῆς Ἐλικῆς μέχρι τῆς Τρυπιᾶς. Ἐκεῖ, ὅμως, αὕτη ἐξαφανίζεται. Ἡ ἐξαφάνισις τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 15 ὄργυιῶν, κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Βούρας τὰ ὕδατα γίνονται ἀποτόμως βαθύτερα καὶ μάλιστα εἰς τόσον βαθμόν, ὥστε καὶ πλησίον τῆς ἀκτῆς τὸ βάθος τοῦ ὕδατος ὑπερβαίνει τὰς 20 ὄργυιᾶς.

Σημαντικὴ διαφορὰ βάθους παρακειμένων σημείων εὑρέθη κατὰ τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς ὅλης περιοχῆς, ἐντὸς τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 15, ἐκατέρωθεν τοῦ ρήγματος P0. Δηλαδή, ἐνῶ, μεταξὺ τοῦ ρήγματος τούτου καὶ τῆς ἀκτῆς ἢ θάλασσα ἔχει μέσον βάθος 7 περίπου μέτρων, τὸ ΝΑ τοῦ ρήγματος βάθος φθάνει ἀποτόμως εἰς 20 μέτρα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων καταφαίνεται ὅτι πλὴν τῆς πρώτης ἰσοβαθοῦς τῶν 100, οὐδεμίαν σημαντικὴν μεταβολὴν ἐμφανίζουσης, ὅλαι αἱ ἄλλαι, τῶν 35, 25 καὶ 15, ὑπέστησαν καθ' ὀρισμένας θέσεις, ἀντιστοιχοῦσας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐλικῆς καὶ τῆς Βούρας, χαρακτηριστικὰς ἀποκλίσεις, δυναμένας νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὡς ἐξῆς.

Ὁ φοβερός σεισμός τοῦ 4^{ου} αἰῶνος π. Χ., ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς καὶ καθιζήσεις τοῦ ἐδάφους, πρὸ πάντων κατὰ τὴν θέσιν τῆς δυστυχοῦς Ἑλικῆς. Τὰ καθιζήσαντα ἐδάφη μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν κτιρίων, κατολισθήσαντα εἰς τὴν θάλασσαν, ἐγένισαν πολλὰ τῶν σχηματισθέντων τότε βαράθρων καὶ ἐπεκάλυψαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης κατ' ἐπαλλήλους στιβάδας. Ἀναλόγως δὲ τῶν οὕτω γενομένων προσχώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπήλθεν, ὡς εἶναι φυσικόν, ἀνύψωσις τῆς ἐπιφανείας τοῦ βυθοῦ, αἱ ἰσοβαθεῖς μετετοπίσθησαν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν ἀκτογραμμὴν τῶν σχηματισθέντων τότε δύο κόλπων, τῆς Ἑλικῆς καὶ τῆς Βούρας.

Ἡ εὐρεθεῖσα βυθολογικὴ κατάστασις εἶναι πολὺ φοβερωτέρα ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Βούρας, ἔνθα εὕρομεν χαίνοντα εἰσέτι, μετὰ πάροδον τόσων αἰῶνων ἀπὸ τοῦ καταστροφικοῦ σεισμοῦ, τεράστια βάραθρα.

Ἐκεῖ ἡ καθιζήσις τοῦ βυθοῦ ὑπῆρξε τσοσάυτη, ὥστε αἱ μὲν δύο ἰσοβαθεῖς τῶν 35 καὶ 25 ὄργυιων μετετοπίσθησαν πρὸς τὴν ἀκτὴν, ἀπομακρυνθεῖσαι περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 100 ὄργυιων, μόνης μὴ μετακινήσεως· ἡ δὲ ἰσοβαθῆς τῶν 15 ὄργυιων ἐξηφανίσθη, ὅπως ἐλέχθη προηγουμένως.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἰσοβαθῶν γραμμῶν, τὸ ἡχοβολιστικὸν μηχάνημα μᾶς ἀπεκάλυψε καὶ πολλὰ ρήγματα τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν ἐρευνηθεῖσαν ἔκτασιν Ἑλικῆς-Βούρας.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἑλικῆς εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς. Βορείως καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς περίπου χιλιομέτρου ἀπὸ τοῦ Σελινοῦντος, ἐντὸς τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 15 ὄργυιων, εὐρέθη τὸ ὑπὸ σημεῖα P0 ρήγμα, μήκους 180 μ., πλάτους 30 μ. καὶ βάθους 3 μ. Ἀνατολικῶς δὲ τούτου καὶ παρὰ τὸν ἄξονα τοῦ Σελινοῦντος εὐρέθη ἕτερον ρήγμα P1, μήκους 540 μ., πλάτους 120 μ. καὶ βάθους 18 μ. Γύρωθεν δὲ τοῦ ρήγματος φαίνονται ἀκτινοειδῶς σχισμαὶ τοῦ βυθοῦ. Κατὰ τὴν προέκτασιν δὲ τοῦ ἄξονος τοῦ ποταμοῦ Κερυνίτου ὑπάρχει ἄλλο ρήγμα P2, ἔχον μῆκος 500 μ., πλάτος 240 μ. καὶ βάθος 20 μ. ἐμφανίζον γύρωθεν μικρὰς ἀκτινοειδεῖς σχισμάς.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κόλπου τῆς Ἑλικῆς καὶ ἐντὸς τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 15 ὄργυιων εὐρέθησαν ἄλλα τρία ρήγματα, ἐξ ὧν τὸ ἐν P3 ἔχει μῆκος 250 μ., πλάτος 30 μ. καὶ βάθος $7\frac{1}{2}$ μ., τὸ δεύτερον P4 ἔχει μῆκος 200 μ. πλ. 15 μ. καὶ β. $3\frac{1}{2}$ μέτρων, καὶ τὸ τρίτον P5 εἶναι διπλοῦν ρήγμα μὲ μήκη 180 καὶ 200 μ., πλάτος 15 μ. καὶ βάθη 2 καὶ 3 μ.

Εἰς δὲ τὴν περιοχὴν τῆς Βούρας εὐρέθησαν, ἀνατολικῶς τῆς Ἄκρας Τρυπιᾶς, τὰ ἐξῆς ρήγματα. Πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βουραϊκοῦ ποταμοῦ καὶ ἐντὸς τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 15 ὑπάρχει τὸ ρήγμα P6 μήκ. 200 μ., πλ. 15 καὶ β. $1\frac{1}{2}$ μέτρων.

ΒΑ τούτου, ἐντὸς τῆς ἰσοβαθοῦς τῶν 35, εὐρέθη τριπλοῦν ρήγμα P7 μὲ μήκη 200-280, μ., πλάτος 15 μ. καὶ βάθη 2-5 μέτρων.

ΝΑ δὲ τούτων, μεταξὺ δύο ὑφάλων, ὑπάρχει μέγα ρήγμα P8, μήκους 1100 μέτρων, πλ. 15 μ. καὶ βάρους 5 μέτρων.

Τέλος δὲ εἰς τὸ κεντρικὸν μέρος τοῦ κόλπου τῆς Βούρας, μεταξὺ τῶν ἰσοβαθῶν τῶν 35 καὶ τῶν 100, καὶ εἰς βάθη 50-80 ὄργυιων, ἀνευρέθη τεράστιον βάραθρον, ἀποτελούμενον ἐκ κεντρικοῦ ρήγματος P9, μήκους 1200 μέτρων, πλ. 27 μ. καὶ βάρους 40 μέτρων, περίξ τοῦ ὁποῦ ὑπάρχουν πολλαὶ σχισμαὶ φερόμεναι ἀκτινοειδῶς.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τὰ τελευταῖα δύο τεράστια ρήγματα εἶναι χαίνοντα, ἄνευ καταφανῶν προσχώσεων, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παρατιθεμένης ἐπὶ τοῦ χάρτου διατομῆς τοῦ ρήγματος P9.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μόνος ἐκβάλλων ἐκεῖ χείμαρρος Φλάντορης εἶναι μικρός, μὴ φέρων πολλὰ προσχώματα.

Ἰδιαιτέρας σημασίας εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐκ τῆς ὅλης ἐρευνηθείσης ἐκτάσεως Ἐλίκης-Βούρας, τὸ μόνον μέρος, ὅπου δὲν ἀνευρέθησαν ρήγματα, εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ κυρίου κόλπου τῆς Ἐλίκης περιοχὴ, ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἀκτῆς μέχρις ἀποστάσεως μιλίου ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Τοῦτο προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὰ ἀναμφιβόλως σχηματισθέντα καὶ ἐκεῖ ρήγματα ἐγεμίσθησαν ἐκ τῶν κατολισθήσεων καὶ προσχώσεων περὶ ὧν ἐγένετο λόγος προηγουμένως.

Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἐξῆς φαινόμενον. Ἐξ ὄλων τῶν ἀνευρεθέντων ρηγματῶν δύο, τὰ P1 καὶ P2, ἔχοντα μῆκος 540 καὶ 500 μέτρων, ἐμφανίζουσι καὶ μέγιστον πλάτος 120 καὶ 240 μέτρων, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα ρήγματα, τόσον τὰ μικροτέρου μήκους, ὅσον καὶ τὰ μεγαλύτερα τῶν 1100 καὶ 1200 μέτρων, ἔχουσι πλάτος πολὺ μικρόν, μὴ ὑπεβαῖνον τὰ 30 μέτρα. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις, τὰ πολὺ εὐρέα ταῦτα ρήγματα εὐρίσκονται εἰς θέσεις ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τοὺς ἄξονας τῶν ποταμῶν Σελινοῦντος καὶ Κερυνίτου, καθίσταται πολὺ πιθανόν, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ὅπως τὰ λοιπὰ ἀπλᾶ ρήγματα, ἀλλ' ἀπετέλουν τὰς εὐρείας κοίτας τῶν εἰρημένων ποταμῶν, πρὸ τῆς καθιζήσεως ἐκ τοῦ σειμοῦ, ὅστις καὶ προεκάλεσε τὰς ὑπαρχούσας ἀκτινοειδεῖς σχισμὰς των.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων ἐγένοντο καὶ δειγματοληψίαι ἐκ διαφόρων σημείων τοῦ βυθοῦ τοῦ κόλπου τῆς Ἐλίκης. Ὅλα τὰ ληφθέντα δείγματα ἀπετελοῦντο ἐκ μᾶλλον ἢ ἥττον συμπαγοῦς ἰλύος, ἥτοι ἀμαυρᾶς λάσπης ἐκ λεπτοτάτης ἀργίλλου, διαλυομένης εἰς τὸ ὕδωρ μὲ ἐλάχιστα καθιζήματα. Σχετικῶς γράφει ὁ Demangel ὅτι δοκιμαί, γενόμεναι κατ' Αὐγούστον τοῦ 1950 ὑπὸ δυτῶν, ἔδειξαν τὴν ὑπαρξίν πυκνῆς ἰλύος πάχους πολλῶν μέτρων (1).

Τὰ μόνα δ' ἀνευρεθέντα ὑφ' ἡμῶν ἐντὸς τῆς λάσπης στερεὰ ἀντικείμενα ἦσαν ποικιλόχρωμοι ποτάμιοι λίθοι καὶ μικρὰ τεμάχια ξύλου, ἰδίως κληματίδων. Ἀλλὰ καὶ

εις πολλά άλλα μέρη τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀνεύρομεν κατὰ τὰς ἀλιευτικὰς ἐρευ-
νας ὁμοίαν λάσπην ἐκ συστατικῶν προσαγομένων ὑπὸ τῶν εἰσρεόντων ποταμῶν καὶ
χειμάρρων.

Τοιαῦτα ἦσαν τ' ἀποτελέσματα τῶν γενομένων ἐρευνῶν, καθ' ἃς εἰργάσθησαν
ἐντατικῶς, τόσον οἱ μετασχόντες ἐπιστήμονες, ὅσον καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἀλκυόνης,
ἀπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου ναύτου.

Θὰ ἦτο δὲ παράλειψίς μου, ἐὰν δὲν ἀνέφερον, ὅτι ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω, πλήρως
κατανοήσαντες τὴν σημασίαν τῆς ἐρεύνης, ἔδειξαν μεγίστην προθυμίαν καὶ μετ' ἐνθου-
σιασμοῦ εἰργάσθησαν οἰκειοθελῶς ἐπὶ πλεόν τοῦ κανονικοῦ ὥραριου. Δι' ὃ θεωρῶ
καθήκον νὰ ἐκφράσω καὶ δημοσίᾳ τὰς θερμότητας εὐχαριστίας μου πρὸς ἅπαντας
ἀνεξαιρέτως τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὴν ἐρευναν ταύτην.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν εἰρημένων ὑδρογραφικῶν παρατηρήσεων, τόσον τῶν ἰσοβαθῶν γραμ-
μῶν, ὅσον καὶ τῶν ρηγμάτων, συνάγομεν τὰ ἀκόλουθα :

1) Αἱ χαρακτηριστικαὶ μετακινήσεις τῶν τριῶν ἰσοβαθῶν γραμμῶν, τῶν 15
25 καὶ 35 ὄργυιων, δεικνύουσι σαφῶς ὅτι ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Σελινοῦντος μέχρι
τῆς Ἀκρας Πούντας (χειμάρρου Φλάντορη), ἦτοι εἰς ὀλικὸν μῆκος 5 περίπου μιλίων
ἐγένοντο ἐκ σεισμοῦ μεγάλαι καθιζήσεις καὶ ὀλισθήσεις τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν θάλασ-
σαν, ἐξ ὧν ἐσχηματίσθησαν οἱ κόλποι τῆς Ἑλικῆς καὶ τῆς Βούρας.

2) Κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνωτέρω ἐκτάσεως ὑπάρχουν πολλὰ ρήγματα
τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης, προσελθόντα ἐκ σεισμοῦ.

3) Ἐξ ὄλων τῶν ρηγμάτων, μόνον τὰ ὑπὸ σημεῖα P1 καὶ P2 εἶναι εὐρύτατα,
ἔχοντα πλάτος 120 καὶ 240 μέτρων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ρήγματα,
ὧν τὸ πλάτος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 30 μέτρα.

Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ὅτι αἱ ἐντὸς τῆς θαλάσσης θέσεις αὐτῶν ἀντι-
στοιχοῦν εἰς προσέκτασιν τῶν ἀξόνων τῶν ποταμῶν Σελινοῦντος καὶ Κερυνίτου, καθι-
στοῦν πιθανωτάτην τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ταῦτα εἶναι ὄχι ἀπλᾶ ρήγματα, ἀλλ' αἱ ἐκβο-
λαὶ τῶν ἀρχαίων κοιτῶν τῶν δύο τούτων ποταμῶν, καθιζήσασαι μετὰ τοῦ λοιποῦ
ἐδάφους κατὰ τὸν σεισμόν.

4) Τὸ εὔρημα τοῦτο δύναται νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν μέχρι τῆς ὁποίας ἐξετεί-
νεται πρὸ τῆς καταστροφῆς ἡ πεδιάς καὶ ἤρχιζεν ἐκεῖθεν ἡ θάλασσα.

5) Ἡ ὑδρογράφησις δεικνύει ὅτι τὰ ἐρείπια τῆς καταβυθισθείσης Ἑλικῆς
κεῖνται τώρα ἐντὸς τοῦ ὑπάρχοντος ὁμωνύμου κόλπου, κατὰ τὰ ἐπὶ τοῦ χάρτου
σημεῖα E1- E2, καθορίζοντα καὶ τὸν ἄξονα ὀλισθήσεως τῆς πόλεως.

Ἐδρῖσκειται δὲ ἡ ἀρχαία πόλις εἰς μέσην ἀπόστασιν ἐνὸς περίπου χιλιομέτρου

ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀκτογραμμῆς, μεταξὺ τῶν ἀξόνων τῶν ποταμῶν Σελινοῦντος καὶ Κερυνίτου. Ἐκεῖ, εἰς μέσον βάθος 30 μέτρων ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὑπάρχει ἡ ἀρχαία πόλις, καλυπτομένη ὑπὸ παχέος στρώματος ἀμανράς ἰλύος. Τὸ ἐπικάλυμμα τοῦτο ἀποτελεῖ ἄριστον μέσον προφυλακτικὸν τῶν ἐκ χαλκοῦ ἢ μαρμάρου ἀγαλμάτων, κτιρίων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, ἀπὸ τῆς φθοροποιῦ δράσεως τῆς θαλάσσης, τῶν ὀστράκων καὶ ἄλλων αἰτίων.

6) Ἡ ὡς ἄνω καθοριζομένη θέσις τῆς Ἑλικῆς συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ Πανσανίου παρεχομένης πληροφορίας, καθ' ἣς ἡ πόλις ἀπέιχε 40 στάδια ἀπὸ τοῦ Αἰγίου καὶ 30 ἀπὸ τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἡρακλέους, ὑπάρχοντος ἐπὶ τοῦ ὑπερθεν τῆς Τρυπιᾶς ὄρους, παρὰ τὸν Βουραϊκὸν ποταμὸν. Πράγματι δὲ ἡ εὐρεθεῖσα θέσις ἀπέχει σήμερον 7 χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Αἰγίου καὶ 5 ἀπὸ τοῦ Σπηλαίου τοῦ Ἡρακλέους.

7) Καὶ αἱ λοιπαὶ μετρήσεις τῶν σημερινῶν ἀποστάσεων τῆς οὕτω ὀριζομένης πόλεως συμπίπτουν μὲ τὰς ἀναγραφομένας ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οὕτως ἡ θέσις E1-E2 ἀπέχει περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα τόσον ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀκτῆς τῆς θαλάσσης, ἔνθα ὑπῆρχον αἱ ἐκβολαὶ τῶν δύο ποταμῶν (P1 καὶ P2), ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ περιτὸ ὄρος ρεῦμα τοῦ Κερυνίτου. Τὸ ρεῦμα τοῦτο ἀπέχει σήμερον ἀπὸ τῶν σημείων P1 καὶ P2 περὶ τὰ 4 χιλιόμετρα, ἀκριβῶς ὅση ἦτο ἡ ἔκτασις τῆς βυθισθείσης εὐρείας πεδιάδος, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἑλική, ἐξ ἴσου ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ ρηθέντος ρεύματος τοῦ ὄρους καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἡ ὑδρογραφικῶς ἀνιχνευθεῖσα θέσις τῆς Ἑλικῆς δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τοῦ μέρους, ὅπερ ὑποδεικνύει καὶ ὁ Demangel εἰς τὴν σχετικὴν διατριβὴν του.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα περὶ τῆς θέσεως εἰς ἣν εὐρίσκονται τώρκα τὰ εἰρεπία τῆς Ἑλικῆς καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ταῦτα διεκρίνοντο ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἐπὶ 6 αἰῶνας, ἦτοι μέχρι τοῦ 2^{ου} αἰῶνος μ. Χρ., ὡς γράφει ὁ Πανσανίας, λέγων (15) «σύνοπτα δὲ καὶ Ἑλικῆς ἐστὶ τὰ εἰρεπία», συνάγομεν ὅτι τὸ βάθος δὲν ἦτο μέγανον, ὥστε διὰ τῶν διατιθεμένων σήμερον τελειότερων τεχνικῶν μέσων ἢ ἀποκάλυψις καὶ ἀνέλκνους τῶν εἰρεπιῶν καὶ θησαυρῶν τῆς περιωνύμου πόλεως δὲν θὰ παρᾶσχον πολὺν μεγάλην δυσκολίαν.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δέ, ὑπάρχει πιθανότης, ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ Στράβωνος, καθ' ὃν ὁ Ἐρατοσθένης «καὶ αὐτὸς ἰδεῖν φησι τὸν τόπον καὶ τοὺς πορθιμίας λέγειν ὡς ἐν τῷ πόρῳ ὀρθὸς ἐστήκει Ποσειδῶν χάλκεος, ἔχων ἰππόκαμπον ἐν τῇ χειρὶ, κίνδυνον φέροντα τοῖς δικτυεῦσιν», ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος θὰ εὐρίσκειται ἀκόμη ὀρθιον ἐντὸς τῆς συμπαγοῦς ἰλύος. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει πρῶτος θ' ἀποκαλυφθῆ πιθανῶς ὁ ἰππόκαμπος, ὅστις θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγὸς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ναοῦ, τῶν τειχῶν καὶ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, μετὰ τῶν ἐπιπλῶν καὶ τῶν

σκελετῶν τῶν κατοίκων της, εὐρισκομένων ἀπὸ 23 ὄλων αἰώνων ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ὑποβρυχίου ταύτης ἐλληνικῆς Πομπηίας.

Ἡ τοιαύτη ἀποκάλυψις θ' ἀποτελέσῃ ἀναμφιβόλως τὴν ἀρχὴν συστηματικῶν ἐρευνῶν εἰς πολλὰς θαλασσίας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ ἐκεῖ ἔνθα ἔχουν εὐρεθῆ κατὰ τύχην ἀρχαιότητες ἐκ ναυαγίων, ὅπως εἰς τὸ Ἄρτεμισιον, τὸν Μαραθῶνα, τὰ Ἄντικύθηρα, τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, ἐκ τῆς ἰλύος τοῦ ὁποίου ἀνεσῦρθη τελευταίως ἡ Ἀμαζονομαχία, ἐν τῶν πολυτιμοτέρων κειμηλίων τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

Θὰ εἶμαι δὲ πολὺ εὐτυχής, ἐὰν ἡ σημερινὴ ἀνακοίνωσις προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν καὶ τῶν δυναμένων νὰ διαθέσουν τὰ μέσα πρὸς συστηματικὴν ἔρευναν τῶν θαλασσῶν, διὰ τὴν διάσωσιν τῶν εἰς πολλὰ σημεῖα κατεσπαρμένων κειμηλίων.

Πρὸς βοήθειαν τοιοῦτου ἔργου τὸ Ὑδροβιολογικὸν Ἰνστιτοῦτον θὰ εἶναι πρόθυμον νὰ συμβάλῃ διὰ τῆς Ἀλκυόνης, τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν ἐργαστηρίων του, εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τῶν ἀνεκτιμῆτων θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης.

R É S U M É

On sait par les historiens, que durant une nuit de Décembre, en 373 av. J. C., un violent séisme a ravagé les côtes du golfe de Corinthe et causé de grandes destructions sur beaucoup de points de la région. La plus terrible fut celle de la grande et riche ville d'Achaïe, Héliké, ou se trouvait le célèbre temple de Poséidon qui possédait une statue de bronze du Dieu, tenant à la main un hippocampe.

D'après les descriptions des historiens antiques, le séisme a provoqué un affondrement du terrain ou était bati Héliké, la mer envahit une grande surface des terres encerclant la ville qu'elle engloutit. Le bois sacré de Poséidon fut recouvert à un tel point que seule la cime des arbres émergeait. Dans cette nuit la ville d'Héliké disparut avec toute sa population.

Au sujet de l'emplacement d'Héliké, Pausanias écrit qu'elle se trouvait près de Sélinous, près du bord de la mer à une distance de 40 stades d'Aighion et de 30 stades de la grotte d'Héraclès. Strabon dit que, suivant la description d'Héraclide, Héliké se trouvait à 12 stades de la mer. D'autres déterminent qu'Héliké se trouvait au milieu d'une vaste plaine ayant plus de 4 km de longueur et qu'était à une égale distance de la mer et du cours d'eau de la montagne.

Parmi les contemporains, l'éminent archéologue R. Demangel, qui a écrit à plusieurs reprises sur Héliké, pense que celle-ci se trouve actuellement toute entière à une profondeur de 15 à 40 m sous la surface de la

mer et à une distance de 500 à 1500 m. de la côte. Il a fait appel à l'aide de l'Institut Hydrobiologique de l'Académie d'Athènes pour qu'il vérifie cet emplacement par des recherches sous-marines.

Les travaux que nous avons faits dans ce but ont été exécutés par l'*Alkyoni*, le bâtiment d'exploration de l'Institut, muni d'un appareil écholastique Bendix. Au moyen de cet appareil il a été procédé à une minutieuse exploration du fond de la mer dans les deux golfes d'Héliké et de Voura, sur une surface de 12 milles carrés. Ces recherches hydrographiques ont fait apparaître une déclinaison caractéristique des lignes isométriques de 35, 25 et 15 brasses et de nombreuses crevasses sous-marines provoquées par le séisme.

Il résulte de ces observations *que dans le golfe actuel d'Héliké se trouvent les ruines de la malheureuse cité, à une distance moyenne d'environ 1 km de la côte actuelle, entre les axes des fleuves Sélinous et Kerynitis. Là, à une profondeur moyenne de 30 m., existe la ville antique couverte d'une épaisse couche de vase noire comme nous avons constaté par des échantillons retirés sur beaucoup de points du fond.*

L'emplacement d'Héliké ainsi déterminé ne diffère pas essentiellement de celui indiqué par le Prof. Demangel et concorde exactement avec les distances données par Pausanias. C'est à dire qu'il se trouve à 40 stades (environ 7 km) de la ville d'Aighion et à 30 stades (environ 5 km) de la grotte d'Héraclès, qui se trouve au sommet de la montagne de Trypia sur les bords du Vouraikos.

L'emplacement d'Héliké suggéré ci-dessus est aujourd'hui à environ 2 km tant du cours d'eau de la montagne, le Kerynitis, que de l'ancienne côte de la mer qui se trouve aujourd'hui sous les eaux, entre les axes des fleuves Sélinous et Kérynitis.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. R. DEMANGEL, Fouilles et recherches sous-marines en Grèce. B.C.H. LXXIV(1950) II
» Une ville grecque engloutie, Héliké, Leiden 1951.
2. ΣΤΡΑΒΩΝ, VIII, 384.
3. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ, VII, 24, 12.
4. ΔΙΟΔΩΡΟΣ, XV, 48, 2-3.
5. ΣΤΡΑΒΩΝ, VIII, 385.
6. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ, 7, 24, 5.
7. » 7, 25, 11.
8. FRAZER, Pausanias's Description of Greece IV, 170.
9. ΗΡΟΔΟΤΟΣ, I, 145.
10. BÖLTE, Real-Encyclopädie der classischen Altertumswiss. 7. 2857.